

# 35 let s HIV

**Přítomnost nové záhadné choroby oficiálně potvrdily americké úřady, když 5. června 1981 oznámily podezřelý výskyt pneumocystické pneumonie u pěti dospělých homosexuálů. Nemoc dostala jméno AIDS. V Československu se první HIV pozitivní pacient objevil v roce 1985. Ladislav Machala před 35 lety začínal dráhu lékaře na infekčním oddělení Fakultní nemocnice Bulovka. Stál u zrodu HIV centra. Jeho rukama od té doby prošly stovky pacientů.**

text **EVA BOBŮRKOVÁ**

**JAKÉ BYLO vaše první setkání s člověkem nakaženým HIV a kdy to bylo?** — Bylo to na infekční klinice na Bulovce, na oddělení, které tehdy vedla paní docentka Marie Staňková, později pověřená založením prvního AIDS centra u nás. Stalo se to v roce 1985 a já jsem byl paní docentce k ruce jako mladý sekundář. Tehdy se o této nemoci vědělo jen málo (viz **rámeček** na protější straně dole) a my jsme se na ošetření toho pacienta oblékli mnohem důkladněji než dnes k pacientovi s covidem. První, s nímž jsem se setkal, byl hemofilik, který se nakazil při léčbě krvácivých komplikací. V té době se ještě krev dárců na přítomnost HIV netestovala.

**Jak vás tehdy vůbec napadlo, že jde o tuto diagnózu?** — Už jsme tehdy věděli, že ta nemoc existuje a že hemofilici jsou ohroženou skupinou. U tohoto pána byla diagnóza nasnadě, měl typické projevy HIV infekce, jako je hubnutí, zvýšené teploty, průjmy, a imunologické vyšetření potvrdilo nízký počet lymfocytů CD4+. U těchto prvních pacientů nebyla tehdy v Československu sérologická diagnostika dostupná. Úplně první sérologické testy byly udělané ve Vídni, kam vzorky z Prahy na prosbu docentky Staňkové propašoval profesor Christian Kunz v kapse saka. Oficiálně sice bylo možné

dělat sérologické testy v Moskvě, protože to ale bylo v utajovaném režimu, tak to bylo také velmi komplikované. Krátce poté paní doktorka Marie Brůčková dostala za úkol vybudovat Národní referenční laboratoř pro AIDS ve Státním zdravotním ústavu. Podařilo se jí tam rozjet solidní diagnostiku. Později se u hemofiliků začal dělat cílený screening, a hlavně se začaly testovat všechny odběry v transfuzní službě, takže tento způsob přenosu HIV vymizel. Nicméně krví se u nás do roku 1986 nakazilo 33 lidí - 16 z jednorázové transfuze a 17 hemofiliků, kteří patrně dostali krev „z dovozu“.

**Těm prvním pacientům jste tedy nemohli nabídnout žádnou účinnou léčbu.** — V podstatě opravdu nemohli. Řadu tehdejších pacientů bychom dnes uměli léčit, tehdy jsme ale nevěděli jak. Občas, když nemůžu spát, si na ně vzpomínám a je mi smutno. Ten úplně první pacient ale žil překvapivě dlouho. Pak přibývali další, ti už se nakazili sexuálním přenosem. Jednomu z nich jsem potom v roce 1988, pravděpodobně jako první lékař ve východní Evropě, podal první antiretrovirovikum - azidothymidin (AZT), který inhibuje virový enzym reverzní transkriptázu.

**Musel se, předpokládám, dovážet ze Západu? To už tedy Československo oficiálně**

**připouštělo, že nejen kapitalistická cizina má pacienty s AIDS?** — AZT dovážela firma Wellcome, která tu tehdy jako jedna z mála západních farmaceutických firem měla zastoupení. Celý vývoj léku byl rekordně rychlý kvůli velikému tlaku v důsledku rychle rostoucího počtu zemřelých - od prokázání efektu proti HIV in vitro do jeho registrace uplynula nebyvale krátká doba jen 25 měsíců; vzpomněl jsem si na to nyní při diskusích o úspěšnosti vývoje přípravků proti infekci SARS-CoV-2. Původní výrobce AZT dnes již neexistuje, ale lék se v omezené míře stále ještě používá. AZT se pak koncem osmdesátých let začal vyrábět i u nás - prý to měla být centralizovaná produkce pro celou RVHP -, ale záhy po listopadu 1989 jeho výroba za ne úplně jasných okolností skončila. Ještě mám doma schovanou jednu krabičku českého AZT.

**Vy jste se tehdy seznámil s komunitou gayů, že? Do té doby jste s ní asi nepřišel příliš do kontaktu.** — To máte pravdu. Když jsem v roce 1990 přednášel na již zmíněné sanfranciské konferenci před tisícovkou delegátů příspěvek o situaci v Československu, tak jsem také řekl, že jsem si do svých pětatřiceti myslel, že gayové doopravdy nejsou. Že sice figurují ve vtipech a v literatuře, ale ve skutečnosti nejspíše neexistují. Dovedete si představit to pozdvižení v sále, kde možná polovina delegátů byli gayové. Na Západě a potom i u nás se v těchto věcech lidé s touto sexuální orientací samozřejmě hodně angažovali. Těch komických situací bylo v oněch dřevních dobách víc. V roce 1988, když už se politická situace přece jen trochu uvolnila, jsme se s kolegou Špálou dostali na pozvání německé AIDS Hilfe poprvé na Západ do Frankfurtu. A když jsme jim tam říkali, že my dva představujeme celé dvě třetiny kompletní československé kapacity péče o HIV pozitivní, tak nechtěli věřit vlastním uším, ale bylo to tak, kromě paní docentky Staňkové se u nás tehdy nikdo další problematice HIV nevěnoval.

**Další pacienti, které jste postupně dostávali do péče, už se tedy nakazili převážně při homosexuálním pohlavním styku.** — Ano. A první případy infekce sexuální cestou u nás představovali lidé, kteří tehdy mohli jezdit často do zahraničí.

**Kdy se tedy ta beznadějná situace obrátila? Hned s lékem AZT?** — Na samém začátku pandemie HIV byli z dnešního pohledu pacienti diagnostikováni velmi pozdě, až ve stadiu rozvinutého AIDS. Byli v hlubokém imunodeficitu s těžkými komplikacemi a obvykle přežívali půl roku. Léčba AZT jim prodloužila život tak o rok. Dnes už víme, že tato monoterapie neměla šanci na úspěch. Velmi rychle se rozvinula rezistence, navíc



**Prof. MUDr. Ladislav Machala, Ph.D. (\*1954)**

Vystudoval Fakultu dětského lékařství na Univerzitě Karlově, kde promoval v roce 1979. Od roku 1982 pracuje na infekční klinice Fakultní nemocnice Bulovka, kde nyní vede HIV centrum. Na 3. lékařské fakultě UK přednáší obor infekčních nemocí.

pacienti dostávali velké dávky - a protože tento lék tlumí tvorbu červených krvinek, trpěli chudokrevností a z léčby jim bylo

možná hůř než z nemoci. Pak přišlo několik dalších inhibitorů reverzní transkriptázy, ale bylo to jako z deště pod okap, protože

## Nová nemoc

*První zmínky o AIDS ve Vesmíru*

**[...] V POSLEDNÍCH LETECH** se hromadí doklady pro další bizarní přínos do galerie lidských nemocí — pro syndrom získané imunodeficiencie (snížení imunity) u homosexuálních mužů. [...] Imunodeficiencie se projevují snížením odolnosti vůči infekcím [...] a vůči zhoubným nádorům. Tak je tomu i v případě nové nemoci: dávno známý Kaposiho sarkom [...] se dosud vyskytoval jen ojediněle u starých lidí a postihoval téměř výlučně jen kůži dolních končetin. Už desetiletí se ví o častějším výskytu Kaposiho sarkomu u nemocných s uměle potlačenou imunitou při transplantacích ledvin; v posledních letech se však hromadí zprávy o jeho epidemickém výskytu v populaci mladých homosexuálních mužů v USA, navíc nádor začal postihovat celý organismus a stal se podstatně malignějším, usmrcuje do dvou let od svého

vzniku. Zanedlouho byl jeho zvýšený výskyt zjištěn i v Evropě: do konce r. 1981 bylo popsáno 160 postižených jedinců a dalších 5-6 přibývá týdně jen v USA. [...] [...] Příčinu poruchy imunity neznáme. Především se uvažuje o infekci přenášené při homosexuálním pohlavním styku. Cytomegalovirus je zatím hlavním podezřelým. [...]

Renata Neuwirtová, Jana Musilová  
Vesmír 62, 61, 1983/2

**ČTYŘI PÍSMENA AIDS** jsou zkratkou syndromu, který vzbuzuje v současnosti velké obavy v USA. [...] Je to syndrom získané snížené imunity, který má epidemický charakter. [...] V lednu 1981 přišel z Los Angeles 31letý pacient ve špatném celkovém stavu k dr. Michaelu Gottliebovi. Tento imunolog zjistil u nemocného plísňové onemocnění v hrdle a těžký zápal plic vyvolaný prvokem *Pneumocystis carinii*. Jsou to onemocnění,

tyto léky byly také toxické bez nějakého zásadního zlepšení účinnosti.

**Co tedy přineslo první zásadní zlepšení prognózy pro HIV pozitivní?** — Byly to v polovině devadesátých let inhibitory HIV-proteázy, které blokují dozrávání virových částic, o pět let později k nim přibyl tenofovir, molekula, kterou syntetizoval profesor Antonín Holý. S těmito léky, používanými v rámci kombinovaných léčebných režimů, konečně začala úmrtnost na AIDS prudce klesat (viz také Vesmír 96, 400, 2017/7 a 96, 398, 2017/7). Tehdy k nám například přišlo několik pacientů s Kaposiho sarkomem a těžkou poruchou imunity. Díky léčbě dnes tito pacienti žijí a někteří z nich mají dokonce lepší imunitu než já. A pak postupně přibývaly další skupiny léků, v posledním desetiletí především inhibitory HIV integrázy. Tyto přípravky blokují začlenění virové genetické informace do naší DNA a znamenaly další malou revoluci, protože kromě vysoké účinnosti a odolnosti vůči rozvoji rezistence jsou také velmi dobře tolerované a lze je podávat jednou denně.

**Jak jsou na tom lidé s diagnózou HIV pozitivní dnes?** — V současné době má naprostá většina pacientů přístup k moderním lékům a užívá každý den pouze jednu tabletku obsahující obvykle tři různé složky. Kdo je diagnostikován včas a léky zodpovědně užívá, což podtrhuji, a k tomu se mu dostalo i oné kapky štěstí, má šanci dožít jemu příslušné délky života čili HIV mu nemusí zkrátit

kteřá postihují téměř výlučně nemocné, u nichž je obranná schopnost uměle potlačena. Proto jsou postiženi hlavně nemocní po transplantaci orgánů a pacienti se zhoubnými nádory léčení cytostatiky. Nic takového u zmíněného pacienta nebylo. A přece se u něho tento těžký syndrom vyvinul.

Při hledání příčin onemocnění se sledovaly především dva směry. Někteří vědci předpokládali jedno dosud neznámé příčinné agens (v období s legionářskou nemocí). Hledali je v oblasti virů. Jiní zařazovali AIDS mezi mnohopříčinná onemocnění, kde se na průlomu do obranných schopností podílí zřetězení mnoha činitelů (např. antigenita spermatu, cytomegalovirus, autoimunitní reakce atd.) a kde spouštěcí mechanismus spočívá v přílišné sexuální aktivitě homosexuálů. Poslední výzkumy dávají za pravdu spíše první představě: skupiny amerických a francouzských vědců nezávisle na sobě došly k závěru, že původcem je virus.

Prokop Málek  
Vesmír 63, 229, 1984/8

